

УДК 376-056.264-053.4

Якимчук Г.В.,

*науковий співробітник Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи
Національної академії педагогічних наук України, anpija@ukr.net**Україна, м. Київ*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У статті висвітлюються деякі аспекти поглибленого діагностичного вивчення загального, психічного і мовленнєвого розвитку дітей із тяжкими порушеннями мовлення. Наголошено на необхідності оцінки мовленнєвих компетенції з урахуванням індивідуальних, вікових та психофізіологічних особливостей, актуальних і потенційних можливостей дитини. Важливою діагностичною метою визначено виявлення компенсуючої ролі збережених ланок мовленнєвих умінь, співставлення рівня розвитку мовленнєвих засобів з актуальним їх використанням в мовленнєвому спілкуванні.

Ключові слова: *тяжкі порушення мовлення (ТПМ), загальний недорозвиток мовлення, комплексна оцінка мовленнєвого розвитку дитини, структура порушення, інклюзивно-ресурсний центр, соціальна інтеграція.*

Постановка проблеми. Інклюзивне навчання цілеспрямовано утверджується в Україні, як відносно нова форма здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами на принципах рівності можливостей, недискримінації і взаємної поваги до індивідуальних особливостей і відмінностей кожної дитини, а не обмежень чи порушень. Державна політика у сфері розбудови інклюзивної освіти сприяє створенню належних умов для здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей та інтересів, потреб їхніх сімей: забезпечення захищеності у соціально-правовому полі, створення безбар'єрного середовища, забезпечення спеціальним пристосуванням, надання корекційно-розвиткових послуг дітям в умовах інклюзивного навчання на всіх рівнях освіти (дошкільної, початкової, середньої, профільної, вищої) та психолого-педагогічний супровід їхніх сімей. Разом з тим впровадження інклюзивного навчання потребує зміни акцентів у напрямку створення ефективних моделей та технологій для реалізації комплексного психолого-педагогічного і медико-соціального супроводу дітей з особливими освітніми потребами, інноваційних підходів у побудові педагогічного процесу, орієнтованого на врахування індивідуальних особливостей і реалізацію потенційних можливостей розвитку кожної дитини.

Оскільки розширення індивідуалізації навчання можливе тільки на основі виявлення актуальних і потенційних можливостей розвитку дитини та визначення особливостей її освітніх потреб, реалізації цього завдання слугує поглиблена психолого-педагогічна діагностика дитини з особливими освітніми потребами (зокрема, дитини із тяжкими порушеннями мовлення), яку покладено на новостворені інклюзивно-ресурсні центри (відповідно до Положення про ІРЦ – комплексна оцінка розвитку дитини) [11].

Метою даної статті є представлення деяких аспектів поглибленого діагностичного вивчення загального, психічного і мовленнєвого розвитку дітей із тяжкими порушеннями мовлення для створення ефективних умов їх усебічного розвитку з урахуванням індивідуальних, вікових та психофізіологічних особливостей, а також

актуальних (зона актуального розвитку) та потенційних можливостей (зона найближчого розвитку) кожної дитини [1].

Виклад основного матеріалу. Адекватна корекція недостатнього мовленнєвого розвитку починається з хорошої диференційної діагностики, що має стати частиною профілактики, раннього втручання, власне корекційного впливу, орієнтованого на індивідуальні особливості дитини. На сьогодні фахівці володіть широким інструментарієм диференційної логопедичної, психолого-педагогічної оцінки розвитку дітей з порушеннями мовлення [2;3;4;5;6;7;10;12;13;14;15;16;19;20].

Одним із першочергових практичних завдань у процесі здійснення фахового психолого-педагогічного супроводу є забезпечення вивчення рівня мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку на відповідність віковій нормі, виявлення дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку та відмежування від інших порушень психофізичного розвитку. Сенс такої диференціації полягає в тому, щоб дітям, які виявили недостатній мовленнєвий розвиток, надати необхідної корекційно-розвивальної допомоги, яка найбільш актуальна саме в дошкільному віці.

Слід зазначити, що у здійсненні комплексної діагностики мовленнєвого розвитку дітей різного віку за наявності мовленнєвого порушення та його структури важливою стає інформація про стан інтелектуального розвитку дитини, стан слухового, зорового аналізатора тощо (порушення мовлення у такому випадку буде носити вторинний характер) та відповідність віковим особливостям розвитку (можливість фізіологічної норми розвитку мовлення). У першому випадку порушення мовлення буде структурним елементом іншого порушення психофізичного розвитку. Ідеться про дітей із порушенням інтелектуального розвитку, порушеннями слуху та зору, дитячим церебральним паралічем, аутизмом. Відомо, що порушення мовлення у цих дітей носить системний характер на тлі дефіцитарного розвитку. У випадку фізіологічної (вікової) норми порушення мовлення має тимчасовий характер, обумовлений фізіологічною віковою несформованістю певних функцій.

Одночасно слід зважати, що значні мовленнєві труднощі так чи інакше позначаються на загальному психічному розвитку дитини. Вони можуть спричинити виникнення, похідних від первинного, вторинних порушень розвитку, що ускладнюють структуру самого порушення та поглиблюють мовленнєве недорозвинення. До вторинних порушень відносять особливості формування сенсорної, когнітивної, емоційно-вольової сфери, освітньої діяльності, фізичного розвитку. Недорозвинення їх або своєрідність їх розвитку обумовлені патогенезом, глибиною та характером первинної мовленнєвої патології [19]. Діти із порушеннями мовлення при неповноцінності мовленнєвої діяльності мають ряд психологічних особливостей, що ускладнюють їхню соціальну адаптацію і також вимагають цілеспрямованої корекції. Визначення таких особливостей у процесі взаємодії із дитиною є важливим завданням діагностичного вивчення, на чому так само ми акцентуємо увагу далі.

Діагностичні цілі вимагають враховування та аналізу стану не лише всіх компонентів мовленнєвої діяльності, а й немовленнєвих функцій, що й зумовлює специфічність логопедичної роботи. В процесі оцінки важливо виявити та обстежити об'єм мовленнєвих навичок, співвіднести його з віковими нормами, рівнем психічного і мовленнєвого розвитку, визначити співвідношення порушення із компенсаторним фоном мовленнєвої та пізнавальної активності. Важливо виявити компенсуючу роль збережених ланок мовленнєвих умінь, співставити рівень розвитку мовленнєвих засобів з актуальним їх використанням в мовленнєвому спілкуванні.

Оцінка мовленнєвого розвитку дитини в цілому передбачає визначення стану мовленнєвого розвитку та використання вербального і невербального мовлення, наявності, або відсутності мовленнєвого порушення та його структури. Вона присвячена констатації актуального рівня розвитку мовленнєвої діяльності дитини і визначенню зони її найближчого мовленнєвого розвитку. Слід зазначити, що метою первинної диференційної діагностики мовленнєвого розвитку дитини є визначення наявності або відсутності мовленнєвих проблем, обсягу надання корекційної-розвиткових послуг дитині, рекомендацій щодо освітньої програми, потреби в побудові Індивідуальної програми розвитку (визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання, рекомендацій щодо організації освітнього процесу), для адміністрації, педагогів закладу (створення сприятливого розвивального середовища з урахуванням особливостей психічного розвитку, можливостей та потреб дитини), батьків.

Враховання особливостей формування мовленнєвої функції у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення, психологічних механізмів порушень, структурних складових мовленнєвої діяльності та закономірностей їх компенсації дозволило виокремити компетентності, необхідні для забезпечення мовленнєвої діяльності. А саме:

- комунікативно-мовленнєва сфера (емоційність, зацікавленість, мотивація, невербальне спілкування, використання мовленнєвих засобів, просодичний бік мовлення: тембр голосу, модульованість, загальна розбірливість мовлення, інтонаційна виразність мовлення);

- загальна, дрібна, ручна, артикуляційна і мимічна моторика, дихання, слухові та зорові сприймання, увага, пам'ять, контроль (фізіологічні передумови мовленнєвої діяльності);

- розуміння слів, словосполучень, речень, текстів (імпресивне мовлення);

- розрізнення голосних і приголосних у чужому і власному мовленні, звуковий аналіз і синтез слів, складовий аналіз і синтез, відтворення слів різної складової структури; вимова голосних і приголосних звуків ізольовано, у словах, словосполученнях, реченнях (фонетико-фонематичний слух);

- узгодження різних частин мови у роді числі, відмінку, словотворення (граматична правильність мовлення);

- якісний та кількісний склад активного і пасивного словникового запасу (лексична сторона мовлення);

- власне довільне мовлення, вміння скалати розповіді за картиною, серією сюжетних картин, переказувати (зв'язне мовлення).

Зауважимо, що дотримання зазначеної послідовності вивчення мовленнєвих компетентностей у процедурі оцінки мовленнєвого розвитку (або вивчення кожної компетентності у процесі діагностичного заняття) не є обов'язковим. Логопедичне обстеження не може бути стандартним стосовно дітей із різними рівнями загального недорозвитку мовлення. Оцінка тієї чи іншої компетенції дає інформацію про стан сформованості іншої. З метою уточнення або поглиблення вивчення можна використати додаткові завдання.

Варто враховувати і той факт, що при пред'явленні діагностичного матеріалу та аналізі отриманих відповідей у дітей з тяжкими порушеннями мовлення (моторна алалія, анартрія, дизартрія) можуть не співвідноситися рівні експресивного та імпресивного мовлення [16;17; 18]. Тому залежно від збережених та порушених функцій, мовленнєвих можливостей, рівня знань та умінь дитини у процесі оцінки стану мовленнєвого розвитку доцільно варіювати вербальні та невербальні завдання. Для дітей, які не в змозі дати словесну відповідь, матеріал при обстеженні необхідно пред'являти за таких умов, щоб дитина змогла показати, або дібрати необхідні картинки. Відповідно до дитини немовленнєвої доцільно застосовувати завдання на вивчення імпресивного мовлення (рівня розуміння зверненого мовлення, розуміння інструкцій, правил).

Формулювання попереднього логопедичного припущення щодо стану розвитку мовлення дитини починається із збору анамнестичної інформації стосовно розвитку дитини (перебіг вагітності, пологів, наявність хронічних захворювань, травм, особливості домовленнєвого та мовленнєвого розвитку зі слів батьків).

У бесіді з батьками виявляються:

1) коли виникли передмовні реакції дитини (гуління, лепет);

2) в якому віці з'явилися перші слова;

3) яке кількісне співвідношення слів у пасивному та активному словниках;

4) коли з'явилися двослівні речення;

5) яка мовленнєва активність, бажання встановлювати контакт з навколишніми;

б) в якому віці виявлено чи виникла підозра відставання у розвитку мовлення;

7) чи отримувала вже дитина фахову допомогу, її тривалість та результативність.

Важливо також з'ясувати і деякі факти сімейного життя: стосунки між членами сім'ї, умови виховання (надмірна суворість, гіперопіка, педагогічна занедбаність, непослідовність, нерівність вимог дорослих), виявити якість комунікативного середовища (одно-, двомовність, багатомовність, наявність мовленнєвих порушень у інших членів сім'ї). Враховуючи особливості сімейного виховання, зазначимо, що обстеження дитини бажано здійснювати тією мовою, якою вона спілкується у родині (російською чи українською), особливо, коли вона уперше проходить первинне обстеження. Це вкрай важливо для того, щоб правильно налаштувати дитину на спілкування та одержати достовірні і точні результати виконання завдань та проб.

Цінною для подальшої організації цілеспрямованого психолого-педагогічного вивчення мовленнєвого розвитку дитини буде інформація про характер та інтереси дитини, особливості спілкування зі знайомими та незнайомими людьми, реагування на ті чи інші ситуації.

Доцільним також буде з'ясувати мету звернення та очікування батьків, потреби родини, ставлення батьків до труднощів дитини і їхні наміри щодо участі у корекційному процесі. Недостатнє усвідомлення батьками наявних комунікативних труднощів дитини у типових ситуаціях спілкування в сім'ї, штучне форсування мовленнєвого розвитку, надмірність корекційного навантаження будуть вагомим критерієм оцінки потреб родини дитини з порушеннями мовлення. Сім'я в таких випадках портебуватиме консультативно-роз'яснювальної, просвітницької роботи спеціаліста.

Особливу увагу слід звернути на результати медичних обстежень, якщо такі були (енцефалограм, аудіограм, генетичні аналізи, виписки від лікаря-отоларинголога, невропатолога, психіатра, офтальмолога, педіатра). У разі виникнення підозри щодо недостатності слуху, зору тощо уже в процесі психолого-педагогічного вивчення, слід рекомендувати батькам пройти необхідні медичні дослідження.

Вивчення продуктів діяльності дітей передбачає оцінку сформованості зорово-просторових уявлень, мисленнєвих операцій, графо-моторних навичок, емоційних особливостей, уяви. Такими продуктами можуть бути малюнки, предмети ліплення, поробки з паперу тощо.

На цьому організаційному етапі у логопеда формується первинне узагальнене уявлення про проблеми самої дитини та її сім'ї. Ця інформація дозволить спланувати діагностичне обстеження дитини та окреслити приблизну послідовність та зміст завдань.

Процедура логопедичної оцінки має виявити не лише не сформовані або порушені компоненти мовленнєвого розвитку. Тому його слід доповнити психолого-педагогічним вивченням. Необхідно виявити уміння і навички, оцінити стан сформованості мисленнєвих операцій і дій. Важливо з'ясувати чи не обтяжене мовленнєве порушення затримкою загального психічного розвитку.

Зазначимо, що одним з важливих діагностичних показників на початку взаємодії з дитиною буде емоційна

реакція дитини на факт спілкування (обстеження). Тут слід оцінити адекватність поведінки дитини. Можна виділити кілька її варіантів в такій ситуації. Найбільш природна реакція – хвилювання, яке відчуває більшість дітей в незвичних умовах. У цьому випадку дитина може триматися дещо насторожено, напружено, відсторонено. Іноді може спостерігатися збудження, надмірна веселість, фамільярність з дорослим. Байдужість, безпричинний сміх, недотримання дистанції можуть бути показником нерозуміння ситуації дитиною, або свідчити, зокрема, про низький інтелектуальний розвиток. Важливими будуть не лише отримання інформації, а й її інтерпретація.

Труднощі спілкування дітей із порушеннями мовлення виявляються у несформованості основних форм комунікації, зміщенні мети спілкування, зниженні потреби у ньому, недостатній сформованості комунікативних умінь та засобів, особливостях поведінки (незацікавленість у контакті, негативізм, імпульсивність, швидка втрата інтересу) [8;9]. Дефіцитарність вербальних засобів спілкування позбавляє можливості взаємодії. Комунікативна діяльність характеризується недостатністю використання мовних засобів і обмеженим досвідом соціальної взаємодії, швидкою виснаженістю, короткотривалістю вербальних контактів. Можна спостерігати такі особливості комунікації: здатність вступати в контакт лише за зовнішньою ініціативою, зниження інтересу до спілкування, домінування ситуативного спілкування. Діти із зазначеними особливостями потребують налагодження емоційного контакту з дорослим, формування зацікавленості у спілкуванні з дітьми та дорослими.

Рівень сформованості та ступінь розуміння емоцій, експресивно-мімічних засобів спілкування дітей з порушеннями мовлення може знаходитися у межах вікової норми, або за рахунок компенсаторних процесів навіть перевищувати її [8;9]. Міміка дитини є виразною, точно передає емоційний стан. Водночас і реагування на природні прояви емоцій з боку дорослого матиме адекватний характер. У такому випадку можна говорити про наявність компенсаторних можливостей у дітей за рахунок розвитку емоційних засобів спілкування. У дитини з обмеженими засобами вербального спілкування часто можна спостерігати домінування, поміж невербальних засобів, кінетичних видів спілкування, тобто жестів. Дитина активно використовуватиме жестикуляцію, щоб пояснити дорослому своє бажання чи прохання, для привернення уваги. Це може бути тупання ногою з різним змістовим забарвленням (незгода, привернення уваги, нетерпіння), використання вказівного жесту рукою, імітування певних дій (наприклад, жест відкручування кришки на пляшці з водою – «відкрий», стискання та розтискання долоні – «дай», обведення пальчиком кишені на одязі дорослого – «дістань» тощо). Саме використання експресивно-мімічних засобів у мовній поведінці дитини забезпечують розуміння дитини близькими людьми.

Емоційні прояви спілкування у дитини з тяжкими порушеннями мовлення можна вважати психодіагностичним індикатором мовленнєвого розвитку. Тому у випадках грубого порушення мовлення або його відсутності може бути необхідним поглиблення діагностичної інформації про рівень розвитку невербальної поведінки. Дані про невербальну поведінку дитини можуть бути

основою для подальшого визначення стратегії виховної і корекційної роботи з нею.

Вивчення ж особливостей сформованості засобів спілкування, особливостей поведінки та активності у комунікації серед дітей із порушеннями мовлення дозволяє виділити таких, що мають низький рівень комунікативної мотивації (не сформованість цілей спілкування, порушення їхньої ієрархії), грубе порушення мовленнєвих засобів спілкування, пасивність. Інші діти можуть не виявляти ініціативи у спілкуванні, однак з інтересом реагувати на спроби дорослого спілкуватися або надмірно активно привертати увагу до себе з метою налагодження контакту. Є діти з тяжким ступенем мовленнєвого недорозвитку, для яких характерні позитивні особисті риси, прагнення до спілкування. Очевидно, що на взаємини дітей впливає як вираженість мовленнєвого дефекту, так і особливості особистісного розвитку дитини з порушенням мовлення, що слід розглядати у структурі мовленнєвого порушення. Усвідомлення дефекту у цих дітей може викладати негативне відношення до мовного спілкування, іноді афектні реакції на нерозуміння словесних інструкцій або неможливість виказати своє побажання.

В процесі логопедичного вивчення, слід враховувати особливості фізичного розвитку обстежуваної дитини з огляду на те, що займаючись будь-якою діяльністю діти з порушеннями мовлення доволі швидко виснажуються. Це виявляється у дратівливості, підвищеній збудливості, труднощах всидіти на місці, ходінні, або навпаки – руховій загальмованості, в'ялості, зниженні уваги, мислення. Дітям важко підтримувати працездатність та увагу протягом усього часу виконання діагностичних завдань. Стомлюваність відбивається на поведінці дитини, її самопочутті. Утім, під час виконання дитиною діагностичних завдань часто можна спостерігати проблеми запам'ятовування, дотримання послідовності інструкцій, неможливість виконати складні інструкції, не пов'язані із загальним фізичним розвитком або втомою дитини. Такі особливості можуть бути проявом мовленнєвого порушення і потребують подальшого вивчення в напрямку розуміння дитиною звереного мовлення.

Для дітей із порушеннями мовлення характерні особливості розвитку загальної моторики, що виявляються у дискоординації рухів, їх сповільненості або розгальмуванні, зниженні моторної активності, недостатньої ритмічності, порушенні статичної та динамічної рівноваги, утрудненні довільних рухів, зниженні швидкості і спритності при їх виконанні [12]. У частини дітей відзначається соматична ослабленість і сповільнений розвиток моторних функцій. Найбільші труднощі виявляються при виконанні рухів за словесною інструкцією. Серед особливостей розвитку дрібної моторики зустрічається недостатня координація рухів пальців, кисті руки, недорозвинення дрібної моторики.

Перехід до наступного етапу – діагностики з використанням предметів та зображень – слід здійснювати лише за умови встановлення контакту з дитиною. З метою визначення актуального рівня мовленнєвого розвитку обстеження дітей має проводитися за показниками, що відповідають їх віку. Якщо дитина виявляє нездатність виконати запропоноване завдання, необхідно використати матеріал, що відповідає попередньому віковому періоду.

Інші особливості комплексної оцінки рівня мовленнєвого розвитку можуть бути предметом подальшого вивчення. Представлені тут аспекти діагностичного вивчення мовленнєвого розвитку дозволять оцінити стан сформованості тих чи інших необхідних компетенцій та визначити фізіологічні, компенсаторні, когнітивні та особистісні «опори», на яких у подальшому мають бути побудовані корекційні заходи.

Література

1. Виготський Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т. 2. Проблемы общей психологии / под ред. В.В. Давыдова. Москва: Педагогика, 1982. 504 с, ил. (Акад. пед. наук СССР).
2. Експрес-діагностика в ДНЗ. Комплект матеріалів для практичних психологів / уклад. О. Дедов. Хотин, 2014. 41 с. Додатки: діагностичні матеріали. 31 с.
3. Забрамная С.Д. Боровик О.В. Практический материал для проведения психолого-педагогического обследования детей. Москва: Гуманит.изд. центр ВЛАДОС, 2003. 115 с.
4. Забрамная С.Д. Боровик О.В. Методические рекомендации к пособию «Практический материал для проведения психолого-педагогического обследования детей». Москва: Гуманит.изд. центр ВЛАДОС, 2003. 32 с.
5. Крутий К.А. Диагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: навчальний посібник. Запоріжжя: ПІОВ «АІПС» АПД, 2005. 208 с.
6. Манько Н.В. Диагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку. системними порушеннями мовлення: дис... кандидата педагогічних наук: 13.00.03. Київ, 2007. 308 с.
7. Манько Н.В. Особливості логопедичного обстеження дітей переддошкільного віку. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. зб. / за ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. Вип. 6. Київ, 2005. С.375-379.
8. Мартиненко І.В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із системними порушеннями мовлення: монографія. Київ: ДІА, 2016. 307 с.: рис., табл.
9. Мартиненко І.В. Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення: дис... доктора психологічних наук: 19.00.08. Київ, 2017. 502 с.
10. Михальська С.А. Психологічні особливості мовленнєвого розвитку дошкільників у різний віковий період. Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Т.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Мақсименка, А.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. Вип. 1. С.164-170.
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 № 545 Київ «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#n11>
12. Рибун Ю.В. Вивчення моторної функції молодших дошкільників із ЗНМ. Дефектологія. 2006. № 1. С.44-48.
13. Смирнова И.А. Логопедический альбом для обследования лексико-грамматического строя и связной речи: наглядно-методическое пособие. СПб. Москва: ДЕПСАТО-ПРЕСС, ИД Карапуз, ППЦ Сфера, 2006. 52 с, ил.
14. Соботович Е.Ф. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению. Київ: ЛТТ «Компанія «Актуальна освіта», 1998. 127 с.

15. Соботович Є.Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку. Дефектологія. 2003. № 2. С.2-11.

16. Соботович Є.Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (в його фонетико-фонематичній ланці) дітей дошкільного віку. Дефектологія. 2002. № 3. С.2-4.

17. Соціально-реабілітаційні і навчальні програми в роботі інклюзивно-ресурсних центрів із сім'єю : метод. рек. / за ред. А.Г. Обухівської. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 208 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/713126/1.pdf>

18. Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Обухівська А.Г. Методика діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів. Видання друге, перероблене і доповнене. Кам'янець-Подільський : Видавельцв ПП Зволейко Д.Г., 2006. 36 с. : Дидактичний матеріал: комплект А і Б (45 арк.).

19. ПІкаченко П.А. Альбом індивідуального обстеження дошкільника: Дидактичне посібник для логопедів, вихователів і родителів. Москва : Издательство ГНОМ і Д, 2002. 48 с.

20. Профименко Л.І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : навчально-методичний посібник. Київ, 2014. 72 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/8723/1.pdf>

References

1. Vigots'kij L.S. Sobranie sochinenij: V 6-ti t. T. 2. Problemy obshchej psihologii / pod red. V.V. Davydova. Moskva : Pedagogika, 1982. 504 s, il. (Akad. ped. nauk SSSR).

2. Ekspres-dijagnostyka v DNZ. Komplekt materialiv dlja praktychnykh psyhologiv / ukhad. O. Dyedov. Xoty'n, 2014. 41 s. Dodatky : dijagnostychni materialy. 31 s.

3. Zabramnaja S.D. Borovik O.V. Prakticheskij material dlja provedenija psihologo-pedagogicheskogo obsledovanija detej. Moskva: Gumanit.izd. centr VLAADOS, 2003. 115 s.

4. Zabramnaja S.D. Borovik O.V. Metodicheskije rekomendacii k posobiju «Prakticheskij material dlja provedenija psihologo-pedagogicheskogo obsledovanija detej». Moskva : Gumanit.izd. centr VLAADOS, 2003. 32 s.

5. Krutij K.L. Dijagnostyka movlennjevogoz rozvytku ditej doshkil'nogo viku : navchal'nyj posibnyk. Zaporizhzhya : TOV «LIPS» LTD, 2005. 208 s.

6. Man'ko N.V. Dijagnostyka ta korekciya movlennjevogoz rozvytku ditej rann'ogo viku. sy'stemny'my' porushennyamym' movlennya: dy's. ... kandydata pedagogichny'x nauk: 13.00.03. Ky'viv, 2007. 308 s.

7. Man'ko N.V. Osobly'vosti logopedy'chnogoz obstezhennya ditej pereddoshkil'nogoz viku. Dy'dakty'chni ta social'no-psyhologichni aspekty' korekciynoyi roboty' u special'nij shkol'i : nauk.-metod. zb. / za red. V.I. Bondaryu, V.V. Zasenka. Vy'p. 6. Ky'viv, 2005. S. 375-379.

8. Martynenko I.V. Osobly'vosti komunikaty'vnoyi diyal'nosti ditej starshogoz doshkil'nogoz viku iz sy'stemny'my' porushennyamym' movlennya: monografiya. Ky'viv : DIA, 2016. 307 s. : ry's., tabl.

9. Martynenko I.V. Psyhologichni zasady' formuvannya komunikaty'vnoyi diyal'nosti ditej starshogoz doshkil'nogoz viku z sy'stemny'my' porushennyamym' movlennya: dy's. ... doktora psyhologichny'x nauk: 19.00.08. Ky'viv, 2017. 502 s.

10. My'chal's'ka S.A. Psyhologichni osobly'vosti movlennjevogoz rozvytku doshkil'ny'kiv u rizny'j vikovy'j period. Problemy' suchasnoyi psyhologiyi : zb. nauk. prac' Kam'yanecz'-Podil's'kogo nacional'nogoz universy'tetu imeni Ivana Ogiyenko, Instytutu psyhologiyi imeni G.S. Kostyuka APN Ukrayiny' / za red. S.D. Maksymenka, L.A. Onufriyevoyi. Kam'yanecz'-Podil's'kyj : Aksioma, 2008. Vy'p. 1. S.164-170.

11. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny' vid 12 ly'pnya 2017 # 545 Ky'viv «Pro zatverdzhennya Polozhennya pro inklyuzy'vno-resursny'j centr». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#n11>

12. Rjbczun Yu.V. Vy'vchennya motomoyi funkciyi molodshy'x doshkil'ny'kiv iz ZNM. Defektologiya. 2006. # 1. S. 44-48.

13. Smirnova I.A. Logopedicheskij al'bom dlja obsledovanija leksiko-grammaticheskogoz stroja i svjaznoj rechii: nagljadno-metodicheskoe posobie. SPb. Moskva : DETSTVO-PRESS, ID Karapuz, TC Sfera, 2006. 52 s, Sobotovich E.F. Metodika vyjavlenija rechevyh narushenij u detej i dijagnostika ih gotovnosti k shk'ol'nomu obucheniju. Kijv : PP «Kompanija «Aktual'na osvita», 1998. 127 s.

14. Sobotovy'ch Ye.F. Kry'teriyi ocinyuvannya movlennjevogoz rozvytku dy'ty'ny' (u jogoz leksy'chnij lanci) na rizny'x vikovy'x etapax. Normaty'vni pokazny'ky' movlennjevogoz rozvytku (u jogoz gramaty'chnij lanci) dy'ty'ny' doshkil'nogoz viku. Defektologiya. 2003. #2. S. 2-11.

15. Sobotovy'ch Ye.F. Normaty'vni pokazny'ky' movlennjevogoz rozvytku (v jogoz fonety'ko-fonematy'chnij lanci) ditej doshkil'nogoz viku. Defektologiya. 2002. # 3. S. 2-4.

16. Social'no-reabilitacijni i navchal'ni programy' v roboti inklyuzy'vno-resursny'x centriv iz sim'jeju : metod. rek. / za red. A.G. Obuxiv's'koyi. Ky'viv: UNMCz prakty'chnoyi psyhologiyi i social'noyi roboty', 2018. 208 s. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/713126/1.pdf>

17. Stadnenko N.M., Ilyashenko T.D., Obuxiv's'ka A.G. Metody'ka dijagnosty'ky' vidxy'len' v intelektual'nomu rozvytku molodshy'x shk'olyariv. Vy'dannya drugo, pereroblene i dopovnene. Kam'yanecz'-Podil's'kyj : Vy'davecz' PP Zvolejko D.G., 2006. 36 s : Dy'dakty'chnyj material: komplet A i B (45 ark.).

18. Tkachenko T.A. Al'bom individual'nogoz obsledovanija doshkil'ny'kiv: Diagnosticheskoe posobie dlja logopediv, vospitatelej i roditeliv. Moskva : Izdatel'stvo GNOM i D, 2002. 48 s.

19. Trofy'menko L.I. Dijagnostyka ta korekciya zagal'nogoz nedorozvytku movlennya u ditej doshkil'nogoz viku : navchal'no-metody'chnyj posibnyk. Ky'viv, 2014. 72 s. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/8723/1.pdf>

Yakymchuk H.V.,

Researcher, Ukrainian scientific-methodological center for practical psychology and social work NAES of Ukraine, annija@ukr.net

Ukraine, Kyiv

SOME ASPECTS OF A COMPREHENSIVE ASSESSMENT OF THE SPEECH DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH SEVERE SPEECH IMPAIRMENT

The article covers the matters of some aspects of in-depth diagnostics of general, mental and speech development of children with severe speech disorders. The author proposes necessity of assessment of speech competence taking into account individual, age, psychological and physiological features, actual and potential ability of the child. An important diagnostic goal is to determine the compensatory role of the retained units of speech skills. Speech therapist must also compare the level of development of speech means with their actual use in speech communication.

Key words: severe speech disorders (SSD), general underdevelopment of speech, comprehensive assessment of the child's speech development, structure of the disorder, inclusive resource center, social integration.